

AUTOR

mgr Monika Kwiecińska

m.kwiecinska@aon.edu.pl

Wydział Zarządzania i Dowodzenia, AON

PRZEDMIOT BADAŃ W NAUKACH O OBRONNOŚCI

Słowa kluczowe: przedmiot badań, nauki o obronności, obronność, proces badań

Nauki o obronności jako dyscyplina naukowa w obszarze nauk społecznych i dziedzinie nauk społecznych funkcjonują dopiero od kilku lat (*Rozporządzenie MNiSzW z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*¹) podobnie jak nauki o bezpieczeństwie. Często zbieżność obszarów badań i niejednoznaczna granica pomiędzy tymi dyscyplinami sprawia, że trudno wyraźnie wskazać, co jest przedmiotem badań każdej z nich. Często podkreśla się, że nauki o obronności przejęły spuściznę nauk wojskowych, jednak poszerzając ich obszar badań. Można dostrzec w literaturze, że przedmiot badań nauk o obronności postrzega się głównie z perspektywy militarnej przez pryzmat funkcjonowania systemu obronnego, ale czy jest to właściwe podejście? Zagrożenia stanowią także szerokie pole badań zarówno dla bezpieczeństwa, jak i obronności.

W poniższym artykule postanowiono rozwiązać następujący problem główny: *Jak scharakteryzować przedmiot badań w naukach o obronności?* Wymaga to także określenia:

1. Czym jest przedmiot badań w naukach społecznych?
2. Jakie jest jego miejsce w procesie badań?
3. Jak zdefiniować obronność i jej przedmiot badań?

J. Sztumski wskazuje, że przedmiotem badań jest szeroko rozumiana rzeczywistość społeczna. Na nią składają się: twory materialne/obiekty – jak nazwa wskazuje podmioty, przedmioty, instytucje, struktury, rzeczy, które są namacalne; twory idealne/zjawiska – stosunki, procesy, relacje, związki, zależności, które mają charakter niematerialny². Celem zbadania określonego przedmiotu jest jego naukowe poznanie, kształtowanie, prognozowanie czy planowanie rzeczywistości z nim związanej.

---

1 <http://isip.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111791065> [dostęp: 14.07. 2016].

2 Por. J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk, Katowice, 1999, s. 19.

Identyfikuje się go, ponieważ należy pokazać, że jest to coś, o czym chcemy formułować sądy w procesie badań. Dla J. Wojnarowskiego przedmiotem badań są *metodologicznie skonkretyzowane stosunki i procesy społeczne, tworzące określony zbiór zjawisk, przedmiotów lub osób*³. Zwraca także uwagę na to, że określenie przedmiotu badań nie determinuje tego, jakie sądy będą tworzone o tym przedmiocie, jak zostanie zbadany, ani jakich wyników badań się oczekuje. *Przedmiotem badań można uczynić wszystko to, co stanowi w problemie badawczym [...] – tak definiuje J. Apanowicz*⁴. Zauważa także ścisłą relację pomiędzy problemem badawczym a przedmiotem badań, gdyż ten pierwszy ma formę pytania, na które poszukuje się odpowiedzi o związku z obiektem badań. Dodaje, że niejednoznaczność w sformułowaniu obu tych elementów w pracy naukowej powoduje zatracenie elementów naukowych⁵. Analizując różne definicje tego terminu w literaturze, należy stwierdzić, że za przedmiot badań uznaje się zdefiniowany wycinek rzeczywistości społecznej, który stanowi obiekt zainteresowań danej dyscypliny naukowej.

Warto zwrócić uwagę na miejsce przedmiotu badań w procesie badań. Procesie badań rozumianym jako *swoisty układ występujących kolejno czynności realizowanych przez określone podmioty, zmierzających do określonego celu poznawczego*⁶. Nie każdy naukowiec wskazuje, że zasadne jest tam jego umieszczenie, gdyż niektórzy podkreślają, że może on być procesem myślowym. Należy wyraźnie wskazać, że przedmiot badań musi zostać zawarty w każdym procesie badań. Jego brak może świadczyć o tym, że badacz nie wie, co bada, a zastosowane przez niego metody badawcze mogą okazać się nieadekwatne do tego, co bada. Na rys. 1. zaprezentowano trzy podejścia badawcze, które uwzględniają przedmiot badań w zaproponowanych przez autorów procesach badań.

B. Szulc rekomenduje proces badań złożony z trzech faz: faza I – przygotowanie badań, faza II – prowadzenie badań i faza III – opracowanie badań⁷. Każda z nich składa się z określonych czynności, które powinien uwzględnić badacz. W fazie I powstaje pomysł badań, czyli taki moment,

---

3 J. Wojnarowski, *Jak rozwiązać problem badawczy*, AON, Warszawa, 2004, s. 22-23.

4 J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Difin, Warszawa, 2005, s. 72.

5 Por. tamże.

6 B. Szulc, *Proces badań w naukach o obronności*, praca naukowo-badawcza, AON, Warszawa, 2014, s. 44.

7 Szerzej: tamże, s. 57.

w którym uświadamiamy sobie pewien niezbadany obszar nauki, niedomagania czegoś, czy problemy wymagające naukowego rozstrzygnięcia. Potem następuje określenie celu badań i ustalenie przedmiotu. Czynności w fazie I są następujące:

- pomysł badań;
- określenie celu badań i ustalenie przedmiotu;
- wstępne określenie zmiennych;
- konceptualizacja i operacjonalizacja;
- formułowanie problemów badawczych oraz hipotez roboczych;
- dobór metod i technik badawczych;
- dobór próby badawczej oraz określenie terenu badań;
- przygotowanie narzędzi badawczych⁸.

Jak widać B. Szulc przypisuje bardzo ważne miejsce identyfikacji przedmiotu badań w całym postępowaniu sytuując je na początku w fazie I. Logiczne jest też wynikanie przedmiotu badań z rozpoznanego pomysłu badań.

Nieco inaczej widzi to J. Sztumski, który w siedmioczęściowym projekcie badań ustala najważniejsze punkty:

- ustalenie problemu i jego specyfiki;
- sformułowanie hipotez;
- określenie danych do zweryfikowania hipotez;
- ustalenie kogo lub co należy zbadać;
- określenie metod, technik, narzędzi badawczych;
- ustalenie czasu badań i etapów procesu badawczego;
- sporządzenie kosztorysu badań⁹.

Przedmiot badań znajduje się na pozycji czwartej w momencie, kiedy sprecyzowano problem i hipotezy. Z jednej strony można stwierdzić, że takie umiejscowienie jest nieprzemyślane, gdyż przedmiot badań jest nierozzerwalnie związany z problemem badawczym, więc logiczne byłoby ich ustawienie kolejno po sobie. Jednak z drugiej strony J. Sztumski wskazuje, że jego projekt jest elastyczny i powinien być dostosowany do preferencji badacza.

A. J. Chodubski traktuje określenie przedmiotu badań priorytetowo, gdyż znajduje się on na początku jego propozycji procesu badań:

- określenie przedmiotu badań;
- postawienie problemu badawczego;
- sformułowanie hipotez;
- określenie i dobór wskaźników;
- wybór metod i technik badawczych;

---

8 Tamże, s. 58.

9 Szerzej: J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk, Katowice, 1999, 39-40.

- gromadzenie materiału badawczego¹⁰.

Jego identyfikacja inicjuje postawienie problemu badawczego, a w konsekwencji sformułowanie hipotez. Kierując się tymi wskazówkami, badacz już na początku musi wiedzieć, co chce badać. W praktyce częściej jednak dostrzega on na początku jakąś sytuację problemową, której wynikiem jest przedmiot badań. Wszystkie wyżej zaprezentowane procesy badań są godne uwagi, ważne jednak jest to, by wybrane postępowanie badawcze dostosować do własnych preferencji.

Źródło: opracowanie własne na podst.: B. Szulc, *Proces...*, s. 57; J. Sztumski, *Wstęp...*, s. 39; A. Chodubski, *Wstęp...*, s. 130.

Rys. 1. Miejsce przedmiotu badań w procesie badań

Zanim nastąpi określenie, czym jest przedmiot badań w naukach o obronności, należy zdefiniować pojęcie obronność, gdyż budzi ono wiele kontrowersji. W definiowaniu tego słowa uwidacznia się pewna dwutorowość. W *Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP 2022* obronność jest dziedziną bezpieczeństwa narodowego, stanowiącą sumę wszystkich cywilnych i wojskowych przedsięwzięć mających na celu zapobieganie i przeciwstawianie się potencjalnym zagrożeniom bezpieczeństwa [...]¹¹. Podobnie definiuje to pojęcie S. Koziej: *bezpieczeństwo militarne, czyli w przypadku państwa obronność [...]*. Jak widać obronność utożsamiana jest ze składową/rodzajem bezpieczeństwa,

---

10 A. J. Chodubski, *Wstęp do metodologii badań politologicznych*, UG, Gdańsk, 2008, s. 130.

co jest założeniem błędnym, gdyż w tej sytuacji obronność powinna być dyscypliną nauk o bezpieczeństwie, a tak nie jest. Właściwie rozróżnia to B. Szulc stwierdzając, że: *obronność nie jest częścią bezpieczeństwa, lecz działaniem eliminującym zagrożenia, czyli działaniem mającym na celu obronę i ochronę bezpieczeństwa wszelkich bytów. Stanowi w najszerszym ujęciu podstawę (podłoże) bezpieczeństwa*¹². Jak więc rozumieć bezpieczeństwo? Zdaniem R. Zięby: *w najogólniejszym znaczeniu bezpieczeństwo można więc określić jako pewność (skutek braku zagrożeń i działalności podmiotu) istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowaniu i rozwoju podmiotu*¹³. Niezaprzeczalne jest, że bezpieczeństwo i obronność pozostają do siebie w relacji: bezpieczeństwo jako stan, w którym brak jest zagrożeń, a obronność jako działania, które zagrożenia mają eliminować. Zobrazowano to na rys. 2.

---

11 *Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego 2022*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf [dostęp: 04.07.2016].

12 B. Szulc, *Między ortodoksją a racjonalizmem. Ontologiczno-metodologiczne konteksty badań nad bezpieczeństwem*, [w:] M. Kopczewski, A. Kurkiewicz, K. Rokiciński (red.), *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa*, WN WSB, Poznań, 2015.

13 R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, Zeszyty Naukowe AON nr 1(86)/2012, s. 8.

Źródło: B. Szulc, *Między ortodoksją a racjonalizmem (ontologiczno-metodologiczne konteksty badań nad bezpieczeństwem)*, [w:] M. Kopczewski, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczak (red.), *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa* t. 1, WSB, Poznań, 2015, s. 235.

Rys. 2. Relacje między bezpieczeństwem a obronnością

Jeszcze inaczej o obronności piszą W. Kaczmarek i J. Wołęszo: *teoretyczne podstawy służące rozwiązaniom w zakresie przygotowania i funkcjonowania systemu obronnego (państwa, sojuszu) w różnych warunkach i stanach jego funkcjonowania*. Jest to dość jednostronne i wąskie podejście odnoszące się jedynie do systemu obronnego państwa, który istnieje po to, żeby zapewnić bezpieczeństwo w państwie. Najbardziej przekonująca, a zarazem racjonalna, jest definicja B. Szulca: *obronność to wieloaspektowe działania wszelkich podmiotów mających na celu czynne i bierne przeciwstawianie się wszelkim zagrożeniom*¹⁴. Uświadamia ona, że należy na obronność spojrzeć szerzej, nie tylko z perspektywy militarnej, lecz także mając na uwadze jej szczególne znaczenie.

Rozbieżne definiowanie i pojmowanie nauk o obronności prowadzi do różnego, aczkolwiek podobnego, określania przedmiotu ich badań. J. Wojnarowski, nietypowo i zawężając do przedmiotu badań obronności państwa, wskazuje *siły zbrojne jako obiekt zagrożeń militarnych*¹⁵. Niepoprawność powyższego sformułowania polega na tym, że siły zbrojne są jednym z podmiotów, które mają obronę państwu zapewnić, stąd nie mogą być postrzegane jako zagrożenie dla tegoż państwa. Przedmiotem poznania tych nauk A. Tomaszewski czyni: *czynniki warunkujące bezpieczeństwo zewnętrzne państwa (sojuszu) oraz strategie i sposoby jego zapewnienia w wymiarze narodowym i sojuszniczym*¹⁶. To także jednostronne ujęcie z perspektywy zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. W stanowisku A. Glana i W. Kitlera *obejmuje on problematykę obronną państwa w zakresie systemu obronnego państwa, teorii sztuki wojennej, w tym strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Przedmiotem badań tej dyscypliny są przygotowania obronne państwa i rozwój systemu obronnego państwa, w tym sił zbrojnych, a także organizacja i prowadzenie działań obronnych, operacji wojskowych,*

---

14 B. Szulc, *Bezpieczeństwo i obronność jako przedmiot nauki*, Kwartalnik Bellona, nr 4/2015, s. 42.

15 J. Wojnarowski, *Jak...*, s. 23.

16 A. Tomaszewski, *Obronność w teorii i praktyce*, [w:] A. Polak, K. Krakowski (red.), *Obronność jako dyscyplina naukowa*, AON, Warszawa, 2015, s. 48.

*dowodzenie oraz szkolenie wojsk*¹⁷. Zostało ono nadmiernie i niepotrzebnie rozbudowane, gdyż w zakresie systemu obronnego państwa mieści się zarówno jego przygotowanie, rozwój, jak i siły zbrojne, które są jego nieodłącznym podsystemem, skupiającym wszelkie działania, mające zapewnić ich funkcjonowanie. Podobne zdanie do zacytowanego wyżej stanowiska mają W. Kaczmarek i J. Wolejszo – *przedmiotem badań w naukach o obronności są przygotowania obronne państwa i rozwój systemu obronnego*¹⁸. Rozsądne jego ujęcie można znaleźć u B. Szulca: *wszelkie systemy obronne działające w aspekcie przeciwstawiania się powstającym zagrożeniom, a w szczególności stany sytuacyjne, procedury i związki przyczynowo-skutkowe objawiające się przez pryzmat wpływów zarządzania i dowodzenia, na efekty jakościowe działań obronnych ze szczególnym uwzględnieniem działań militarnych*¹⁹. Tutaj odwrotnie niż w pozostałych definicjach podkreślono rolę różnych systemów, których zadaniem jest obrona przed zagrożeniami z uwypukleniem specyfiki militarnej.

W związku z powyższymi definicjami należy zastanowić się, jakie zagadnienia będą stanowiły przedmiot badań nauk o obronności. Poniżej w tabeli 1 zestawiono propozycje takich zagadnień za B. Szulcem i A. Tomaszewskim.

W zestawieniu można dostrzec podobieństwa i różnice wynikające z różnego definiowania przedmiotu badań tej nauki przez obu autorów. B. Szulc eksponuje przede wszystkim zdolności do przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom oraz funkcjonowanie systemu obronnego. Ważne, że dostrzega także bardzo istotny problem, jakim jest edukacja obronna społeczeństwa, która obecnie w formie częściowej realizowana jest w postaci jednej godziny tygodniowo przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. Inne spojrzenie prezentuje A. Tomaszewski, który mało uwagi poświęca zagrożeniom i systemowi obronnemu jako całości. Skupia się głównie na siłach zbrojnych, które stanowią trzon systemu obronnego państwa. Kładzie nacisk na ich działania poza granicami kraju, ich rozwój oraz współpracę z pozostałymi podsystemami systemu obronnego państwa.

Dopełnieniem rozważań nad przedmiotem badań w naukach o obronności jest przedstawienie kilku jego przykładów, które identyfikują

---

17 W. Kitler, *Transdyscyplinarność badań w naukach o bezpieczeństwie i w naukach o obronności*, [w:] W. Kitler, T. Kośmider (red.), *Metodologiczne i dydaktyczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa, 2015, s. 165.

18 W. Kaczmarek, J. Wolejszo, *Nauki o obronności*, [w:] J. Wolejszo, R. Jakubczak (red.), *Obronność teoria i praktyka*, Bellona, Warszawa, 2013, s. 28.

19 B. Szulc, *Bezpieczeństwo...*, s. 41.

doktoranci Wydziału Zarządzania i Dowodzenia w otwartych przewodach doktorskich:

- elektroniczny system identyfikacji statków powietrznych;
- informacja jako czynnik walki zbrojnej umożliwiającej pozyskanie przewagi nad przeciwnikiem;
- działania w ramach operacji reagowania kryzysowego w świetle doświadczeń ISAF Afganistan i koncepcji strategicznej NATO;
- e-learning w Siłach Zbrojnych RP;
- relacje sił zbrojnych w systemie zarządzania kryzysowego RP;
- obrona powietrzna bazy lotniczej.

Tabela 1. Przedmiot badań nauk o obronności

A. Tomaszewski	B. Szulc
Współczesne zagrożenia militarne i niemilitarne [...]	Zagrożenia w kontekście przygotowania przeciwdziałań
Struktura, zasady funkcjonowania i rozwój systemu obronnego państwa	Możliwości przeciwstawiania się istniejącym i perspektywicznym zagrożeniom
Projektowanie i przygotowanie sił zbrojnych do działań w kraju i poza nim w ramach NATO	Funkcjonowanie systemu obronnego i możliwości jego zmian
Przygotowanie i udział komponentów sił zbrojnych w operacjach poza granicami kraju	Formy i metody działania elementów systemu obronnego
Funkcjonowanie sił zbrojnych w czasie pokoju i kryzysu	Przebieg i możliwości zmian w procesie edukacji obronnej społeczeństwa
Rozwój sztuki operacyjnej i taktyki wojsk	Nowe narzędzia i metody przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom
Metody szkolenia wojsk i sztabów	Możliwości współdziałania elementów obronnych w systemie międzynarodowym
Systemy i organizacja dowodzenia w operacjach	
Zarządzanie obronnością i siłami zbrojnymi w czasie pokoju	
Współdziałanie sił zbrojnych z innymi podmiotami systemu bezpieczeństwa państwa	

Źródło: opracowanie własne na podst.: A. Tomaszewski, *Obronność...*, s. 45; B. Szulc, *Między...*, s. 236.

Podsumowując, należy stwierdzić, że formułując przedmiot badań należy pamiętać, że odzwierciedla on główny problem badawczy i kierunek dociekań badacza oraz sygnalizuje dobór metod badawczych. Jego pominięcie może oznaczać, że badający nie stawia czytelnego problemu badań, nie wie, co uzasadnia i jakich odpowiedzi powinien poszukiwać.

Ze względu na szerokie rozumienie nauk o bezpieczeństwie i niejednoznaczność w definiowaniu nauk o obronności ich przedmioty badań mogą się pokrywać, szczególnie w perspektywie identyfikacji współczesnych zagrożeń. Zdaniem autorki w niedalekiej przyszłości przedmiot badań w naukach o obronności będzie głównie dotyczył:

- tzw. nowych wojen, np. wojna hybrydowa, wojna pełzająca, wojna podprogowa, wojna wśród społeczeństw;
- udziału sił zbrojnych w operacjach poza granicami kraju;
- zagrożeń związanych głównie z cyberprzestrzenią i sposobami ich zwalczania;
- modelowania systemu obrony na polskiej granicy wschodniej;
- nieśmiercionośnych i śmiercionośnych zdalnie sterowanych środków walki.

Bibliografia

1. Apanowicz Jerzy, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Difin, Warszawa, 2005.
2. Chodubski Andrzej, *Wstęp do metodologii badań politologicznych*, UG, Gdańsk, 2008.
3. Kitler Waldemar, Tomasz Kośmider (red.), *Metodologiczne i dydaktyczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa, 2015.
4. Kopczeński Marian, Kurkiewicz Anna, Mikołajczak Stanisław (red.), *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa*, t. 1, WSB, Poznań, 2015.
5. Polak Andrzej, Krakowski Krzysztof (red.), *Obronność jako dyscyplina naukowa*, AON, Warszawa, 2015.
6. *Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego 2022*
https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf.
7. Sztumski Janusz, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk, Katowice, 1999.
8. Szulc Bogdan, *Bezpieczeństwo i obronność jako przedmiot nauki*, Kwartalnik Bellona, nr 4/2015.
9. Szulc Bogdan, *Proces badań w naukach o obronności*, praca naukowo-badawcza, AON, Warszawa, 2014.
10. Wojnarowski Jan, *Jak rozwiązać problem badawczy*, AON, Warszawa, 2004.
11. Wołęjszo Jarosław, Jakubczak Ryszard (red.), *Obronność. Teoria i praktyka*, Bellona, Warszawa, 2013.
12. Zięba Ryszard, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, Zeszyty Naukowe AON nr 1(86)/2012.

THE SUBJECT OF RESEARCH IN ACADEMIC DISCIPLINES RELATED TO DEFENCE OF THE STATE

Abstract: The paper raises the issues connected with the identification of the subject of research in academic disciplines related to defence of the state. These disciplines exist alongside the disciplines related to security, which means that their areas of research often overlap. The author explains what the subject of research is in social sciences and describes its place in three selected processes of research. The paper emphasizes that the determining of the subject of research is important for the process of research, and describes its connection with the research problem. There is also an explanation of the difference between defence of the state and security. Generally speaking, the subject of research in academic disciplines related to defence of the state is defence systems that counteract threats.